

SITUAȚIA ROMÂNIEI ȘI RELAȚIILE SALE CU ALIAȚII (toamna anului 1917 – începutul anului 1918)

HADRIAN G. GORUN

Abstract: During the war for territorial completion and for the accomplishment of the nation-state unity, Romania had to go through states of ecstasy and agony. The campaign of the Romanian battalions going over the Carpathians, was followed by the painful retreat in Moldavia, at the time free from the foreign occupation. The resurrection of the Romanian army, culminating with the epopee Mărăști-Mărășești-Oituz, and with the Russian involvement, resulted in a temporary and enslaving peace with the enemy for Romania. The powers of the Entente (France, England) insisted that Romania resisted in front of the impossible injunctions, but the major interests of the Romanian nation-state determined the responsible factors to choose the appropriated path, the lesser evil, as to maintain the Entente cause (for the Romanians, a unionist one), while avoiding an absurd „triangle of death”.

Keywords: Romania, nation-state unity, Entente, WWI.

Din nefericire, România nu a fost în măsură să își valorifice refacerea militară și strălucitele victorii din iulie-august 1917 din rațiuni independente de voința sa. Toamna anului 1917 a adus prăbușirea frontului rus. Se pare că ideologia bolșevică începuse deja să contamineze spiritele militarilor ruși încă înainte de producerea revoluției din 25 octombrie/7 noiembrie. Armata rusă se descompunea treptat. Soldați bolșevizați ori dezertori se revărsau de pe front. În drumul lor, ei se dedau la numeroase acte de brigandaj.¹

La începutul lunii august 1917, armata rusă pierduse Cernăuți și Câmpulung în Bucovina și se retrăgea fără luptă. Comandanțul armatelor ruse de pe frontul românesc, generalul Dmitri Șcerbacev, proiecta mutarea cartierului său general la Odessa și îl sfătuia pe prim-ministrul român Ion I. C. Brătianu să purceadă la evacuarea personalului militar român și a materialului de război în Rusia de sud.² În aceste împrejurări deloc simple și într-o atmosferă care începuse să se încarce de grija și responsabilitățile ce incumbau cercurilor dirigitoare de la Iași, regele Ferdinand I a dispus convocarea unui consiliu de război la 4 august 1917. Cu acest prilej, s-a decis continuarea luptei pentru apărarea teritoriului care încă se mai găsea sub control românesc și transferul recruților și materialului de război care nu era indispensabil în Rusia meridională, în caz de necesitate. S-a

afirmat că regele, guvernul și armata se vor retrage în Rusia de sud numai dacă situația generală a frontului se va fi înrăutățit. Armata va continua să lupte retrăgându-se atât de adânc în Rusia cât va fi nevoie.³ Șeful Statului Major român, generalul Constantin Prezan își păstra întreaga energie și disponibilitate de a întreprinde tot posibilul pentru a asigura succesul unui contraatac pe flancul drept al germanilor. Dacă în rândul armatei, starea de spirit era bună, populația civilă traversa o gravă criză, făcându-se cele dintâi aluzii la pacea separată.⁴

La 1 septembrie 1917, ministrul plenipotențiar al Franței la Iași, contele Charles Auguste de Saint-Aulaire a relatat despre un proiect, relativ la eventuala instalare a guvernului și a armatei române în Rusia, care a fost comunicat de către omologul său rus, Stanislas Poklevski-Koziell. Proiectul respectiv prevedea în principal aprovizionarea armatei române în aceleași condiții cu cea a armatei ruse. Saint-Aulaire era reticent, apreciind că: „Experiența demonstrează că guvernul rus nu este în măsură să își execute angajamentele, promisiunile sale neinspirând nicio încredere, în timp ce orice speranță a guvernului român se fundamentează pe intervenția celorlalte puteri aliate, nu doar pe lângă guvernul rus, ci mai ales în vederea reorganizării și a controlului serviciilor ruse“.⁵

Starea de dezordine se înstăpânea într-o manieră tot mai accentuată în rândul trupelor ruse de pe teritoriul României, devreme ce executivul francez și-a exprimat îngrijorarea legată de indisiplina perpetuă. Prin retragerile lor succesive fără luptă, efectivele ruse au lăsat armata română lipsită de protecție în fața pri-mejdiilor. Era imposibil pentru premierul Brătianu să se străduiască să exprime un optimism de fațadă în timpul contactelor cu diplomații francezi. Cu realism și luciditate el considera că o catastrofă militară ar fi fost imminentă în cazul în care Comandamentul rus ar fi eșuat în aducerea sub ascultare a elementelor anarchice și nesupuse.⁶ În 8 septembrie 1917, liderul conservator Alexandru Marghiloman sesiza: „Rușii își părăseau deseori sectorul de front și se retrăgeau fără oprire. De multe ori, trupele române au trebuit să facă sforțări croice pentru a pune stăvîlă acestor dezertații. Moralul soldaților români este foarte ridicat. Epidemii au bântuit, însă mai cu seamă în populația civilă. Rușii se bat rău sau aproape deloc.“⁷

La 23 septembrie 1917, prim-ministrul Brătianu a făcut cunoscută, prin intermediul lui Victor Antonescu, reprezentantul său diplomatic la Paris, „situația actuală a României [...] de aşa natură încât ea trebuie să prevadă cele mai rele eventualități“. Totuși, guvernul român „în ciuda situației tragicе a țării, este absolut hotărât să mențină intactă solidaritatea sa cu Alianții“. Antonescu era rugat în acest context să se asigure dacă Franța înțelegea, la rândul său, să păstreze toate angajamentele politice asumate în privința României „și aceasta chiar în ipoteza unei complete prăbușiri a Rusiei“.⁸ Situația din Moldova era tot mai alarmantă din pricina frecvențelor retrageri dezordonate și părăsirii la întâmplare a liniei frontului de către militarii ruși. Cu toate acestea, România încerca cu eforturi supranaturale să își respecte statutul de aliată și obligațiile sale față de Antanta și solicitând garanții din partea acesteia în noile împrejurări defavorabile. Încă din septembrie 1917, România resimțea puternic din partea Franței nevoia aportului material și moral consistent. Autoritățile franceze erau neliniștite din

cauza situației din România, temându-se de posibile decizii ale regelui, dăunătoare intereselor Antantei. Quai d'Orsay-ul nu a rămas indiferent în fața agitațiilor produse de către sovietele de soldați ruși de pe frontul român, sub impulsul lui Cristian Racovski și I. C. Frimu.⁹ Îngrijorarea diplomaților francezi era cât se poate de serioasă și legitimă încrucișat, în lipsa ajutorului militar al Rusiei și în contextul tulburărilor bolșevice și pacifiste, era deosebit de dificil pentru România să continue războiul.

De altfel, la 17 octombrie 1917, Brătianu nu i-a ascuns lui Saint-Aulaire că agitațiile ruse, combinate cu trădările și devastările armatei ruse dezvoltau și întrețineau o stare de spirit favorabilă unei păci separate, unei capitulări impuse printr-un caz de forță majoră. Pacea separată înfăptuită în astfel de împrejurări era văzută ca singurul mijloc pentru a evita ruina totală și distrugerea, la factorii potrivnici continuării luptei adăugându-se foamea, care și-a făcut din nou apariția. În schimb, regina Maria a declarat că România era dornică să continue a îndura toate privațiunile, sacrificiile și riscurile, dar în același timp ea condamna cu tărie atitudinea trupelor ruse: „Nu putem tolera nici o atingere la demnitatea noastră, nici să ne lăsăm batjocoriți la noi acasă de niște lași și trădători.”¹⁰ În cazul amplificării anarhiei ruse, Regina lua în calcul varianta plecării familiei regale în Anglia, iar dacă acest deziderat nu s-ar putea materializa, următoarea pistă urmărită era azilul politic în Japonia sau în S. U. A.¹¹

Autoritățile franceze constatau că aprovisionarea frontului românesc era precară iar „manevrele ruse tulbură guvernul român și riscă să-l determine la o pace separată.”¹² *Manevrele ruse* despre care se făcea vorbire în corespondență militară franceză erau de fapt agitațiile provocate de către soldații care nu mai manifestau dorința de a combate și părăseau pozițiile în dezordine. Liderul misiunii militare franceze în Rusia, generalul Niessel era abilitat să examineze chestiunile legate de România împreună cu omologul său generalul Berthelot, cu care să se pună de acord asupra demersurilor ce trebuiau întreprinse pe lângă guvernul provizoriu rus pentru a restabili în România o situație conformă cu interesele Antantei.¹³

La 25 octombrie/7 noiembrie 1917 a avut loc revoluția bolșevică din Rusia. Guvernul provizoriu în fruntea căruia se afla Aleksandr Kerenski a fost înălțurat și a fost instalată puterea *comisarilor poporului*, conduși de către Vladimir Ilici Lenin. Debandada, care deja pusese stăpânire pe trupele ruse de pe frontul românesc, a devenit cvasigenerală. Militarii ruși refuzau pur și simplu lupta, sub imboldul ideilor bolșevice propagate de la Petrograd și ca urmare a famosului decret asupra păcii adoptat de către Lenin și adeptii săi.

Președintele Consiliului de miniștri al României se plângea că în împrejurări atât de critice pentru țara sa, Aliații nu îi veneau în ajutor.¹⁴ Pe dată ce rușii nu mai erau dornici să lupte, armata română se găsea într-o situație extrem de dificilă. Plecarea rușilor a modificat dramatic echilibrul de forțe pe front în detrimentul armatei române. Prin părăsirea frontului, rușii au creat un vid de putere, de care inamicul putea profita cu ușurință. De aceea, România avea nevoie stringată de sprijin militar și de credite pentru procurarea armamentelor și munițiilor.

Asupra României planau mereu mari pericole alimentate de crescândă dezorganizare a Rusiei și de indisciplina care risca să contamineze complet trupele

ruse de pe teritoriul României. Președintele Consiliului de miniștri, Ion I. C. Brătianu se temea de probabilitatea ca armata română să se vadă amenințată pe ambele sale flancuri, riscând să fie lipsită de orice cale de retragere și de orice mijloc de aprovizionare. Reprezentantul român la Paris a expus aceste primejdii guvernului francez, străduindu-se să obțină un angajament al Aliaților că vor acționa pentru a aduce remedii. Agentul diplomatic al României la Londra, Nicolae Mișu a primit recomandări pentru a proceda la demersuri identice.¹⁵

La mijlocul lunii noiembrie 1917, cabinetele francez și britanic au declanșat acțiunea politică și militară pentru a constitui în Rusia meridională un bloc împotriva maximaliștilor și a pregăti armatei române o eventuală cale de retragere.¹⁶ La 10/23 noiembrie 1917, reprezentanții aliați la Iași erau încrezători în șansele organizării unui front *Rusia de sud-România*.¹⁷ Totodată, trebuia evitată orice acțiune care ar fi putut să grăbească ruptura definitivă între Ucraina și Stavka, care susținea guvernul lui Cernev, atâtă vreme cât încă mai era de sperat o înțelegere cu acesta. De asemenea, nu trebuia neglijată nici bunăvoița Radei (guvernul provizoriu ucrainean), care deja reprezenta factorul primordial în procesul de aprovizionare. Cu unele rezerve, Brătianu conștientiza importanța stabilirii de relații cu Kievul.¹⁸ Un rol însemnat în crearea frontului Rusia sudică — România ar fi revenit armatei regale, deși prim-ministrul Brătianu era relativ sceptic în privința concretizării imediate a planului. Întreaga elită militară a Franței în frunte cu generalul comandanț-suflet, Foch solicita continuarea luptei de către români, chiar și în afara teritoriului național.¹⁹ Drept răspuns, șeful executivului român și-a arătat disponibilitatea de a păstra neatinsă solidaritatea cu Alianții, chiar dacă întrevedea un viitor sumbru pentru țară. În schimb, România cerea asigurări care să îi garanteze păstrarea angajamentelor politice asumate, chiar și dacă rezistența va deveni imposibilă din pricina prăbușirii frontului rus.²⁰

Regele Ferdinand I a dat de înțeles diplomației franceze și engleze că în cazul în care Antanta își va reînnoi angajamentele față de România în pofida defecțiunii ruse, regele va aduna o parte a armatei sale, care va tinde să își deschidă o cale de trecere prin Rusia. Obiectivul vizat era acela de a acorda ajutor cazacilor, conduși de către Kaledin, care își precizase foarte clar poziția antibolșevică. Era de asemenea preferabil ca armatele ruse din nord să intre, la rândul lor, în contact cu Kaledin.²¹ Dacă proiectul nu se va putea materializa, Regele era dispus să abdice după ce va fi format un guvern germanofil, cu scopul de a pune populația civilă la adăpost de neplăceri și vexățiuni din partea ocupantului. Regele se arăta dispus să negocieze cu inamicul, dacă acesta ar fi fost de acord, numai cu aprobarea Franței și a celorlalți aliați, după confirmarea angajamentelor luate față de România. De fapt, în 22 noiembrie, cabinetele francez și britanic au declarat concomitent că își vor respecta întocmai angajamentele, dar că nu acceptau ideea de pace separată și că vor continua să ofere României întregul sprijin. Demersuri de acest fel au fost făcute și pe lângă Statele Unite ale Americii.²²

Miniștrii puterilor aliate la Iași au continuat să propună stabilirea de contacte cu vecinii României, anume cu Ucraina, cu Basarabia și cu cazacii, considerând că ei ar putea aduce Antantei un concurs vital în această parte a frontului, atât din punct de vedere al aprovizionării cât și al cooperării militare.²³ Guvernul Re-

publicii franceze era profund preocupat de starea în care se găsea România. Ministrul de externe, Pichon a transmis ambasadorilor săi în capitalele Antantei că România se afla într-o situație critică, rezultatul totalei dezordini din Rusia, care era în pragul închieierii unei păci separate cu inamicul. Ca urmare a acestei realități se impunea imperios Franței păstrarea integrală a angajamentelor luate față de guvernul român cu ocazia intrării sale în război.²⁴

Prim-ministrul de la Iași prevedea încetarea existenței frontului rus, la baza apropiatului colaps stând amplificarea tulburărilor din Rusia. Brătianu prefera demisia unei păci separate. El nu s-a resemnat o clipă cu această idee, deși se simțea mistuit de o dilemă: dacă trebuia, în fața unui sacrificiu totuși inutil, să îl sfătuiască pe Rege să deschidă negocieri de pace cu dușmanul, sau să riste continuând rezistența, înfruntând pericolul de a asista la dispariția țării. Voința președintelui Consiliului de Miniștri de a păstra alianța cu Antanta era însă fermă.²⁵ Atât autoritățile politico-diplomatice cât și cele militare franceze se străduiau să găsească soluții viabile pentru menținerea României în război, chiar și în cazul unei defecțiuni ruse ireversibile. Șeful misiunii militare franceze era de părere că în eventualitatea semnării de către Rusia a păcii separate, a părăsirii frontului de către toate trupele sale, precum și în condițiile agravării anarhiei, armata română era datoare să înceerce retragerea pe linia Prutului și să organizeze rezistență cu concursul elementelor ucrainene, basarabene și cazace.

Oficialitățile franceze se străduiau, prin încurajări, să întrețină și să întărească rezistența română în fața Puterilor Centrale. Bunăoară la 22 noiembrie 1917, președintele republicii, Raymond Poincaré a transmis regelui Ferdinand profunda simpatie și cele mai calde gânduri ale poporului francez pentru România și curajoasa ei armată. Guvernul republicii va rămâne fidel acordurilor precedente între cele două țări și va face tot ceea ce va depinde de el pentru a veni în ajutorul României în contextul încercărilor grele în care au antrenat-o evenimentele din Rusia.²⁶ Autoritățile franceze se arătau îngrijorate în privința României din pricina defectiunii ruse. Premierul Clemenceau afirma că nici nu se putea pune problema desființării armatei române, a cărei valoare a fost deja demonstrată. Desființarea sa ar fi reprezentat în ochii inamicului un indiciu al neputinței. Dacă evenimentele ar face însă inevitabilă abandonarea momentană a teritoriului românesc, armata urma să continue lupta în Basarabia și în ținuturile Donețului pentru a consolida centrul de rezistență care încă se păstra în stare de beligeranță sub impulsul unor lideri precum cauzacul Kaledin. Acolo, ostașii români urmău să aducă o contribuție însemnată, care putea fi decisivă pentru destinele României. Antanta era datoare să îi ofere garanții conform cărora pentru ea cauza românească rămânea sacră. Prin urmare, cea dintâi grija a Aliaților cu prilejul conferinței interaliate care avea să se reunească la 29 noiembrie, era de a adopta, în sensul cel mai favorabil intereselor României, deciziile energice reclamate de situația de pe frontul oriental.²⁷

Evenimentele au început să se precipite pe frontul răsăritean în a doua jumătate a lui noiembrie și la începutul lui decembrie 1917, iar consecințele acestei evoluții vor fi nefaste pentru România care se va vedea, contrar voinței sale, aruncată într-o stare de izolare totală, în imposibilitatea practică de a mai rezista

în fața inamicului, încurajată doar de forțe ostile. La 13/26 noiembrie 1917, Rusia sovietică a propus Puterilor Centrale negocieri pentru încheierea unui armistițiu, care avea să se și semneze la Brest-Litovsk în 22 noiembrie/5 decembrie 1917. Ulterior, la 22 decembrie vor fi inițiate tot acolo tratative de pace sovieto-germane.

Nemaifiind în stare să tempereze tulburările la care se dedau adesea trupele bolșevizate din Moldova, Șcerbacev a început discuțiile pentru armistițiu cu generalul comandant al trupelor germano-austriice, August von Mackensen. Pentru moment, soarta României era ca și pecetluită în atare condiții. Armata nu mai era în măsură să continue lupta întrucât acționa pe același front cu armata rusă.²⁸

Prim-ministrul Franței, Georges Clemenceau a etichetat armistițiul propus de Șcerbacev drept o *capitulare deghizată* și a declarat că nu putea accepta cu nici un preț capitularea armatei române. Aceasta trebuia să se retragă pentru a-și uni forțele cu cele ale lui Kaledin. Trădarea rusă nu ar fi avut același efect din punct de vedere moral precum capitularea României. Președintele Consiliului de miniștri al Franței dorea să stimuleze o dată în plus rezistența românilor, anunțând că liderul cazaclilor, Kaledin promise creditele necesare din Franța și din Anglia și că urmău a fi deschise credite nelimitate pentru România în scurt timp.²⁹

În schimb, ministrul de externe Pichon a adresat un omagiu României, a cărei existență statală era serios pusă sub semnul întrebării datorită trădării Rusiei. El a intervenit la Iași pentru a face cunoscut guvernului român că toate angajamentele luate cu prilejul intervenției armate, vor fi menținute.³⁰ Observăm limpede diferențe palpabile de atitudine, poziții chiar diametral opuse în rândul cercurilor politice și militare franceze în ce privește armistițiul pe care România era pe cale să îl încheie. Dacă generalul Berthelot și în special Clemenceau au dat dovedă de intransigență, ministrul de externe Stephen Pichon și mai ales Saint-Aulaire au arătat mai multă îngăduință, găsind circumstanțe atenuante cabinetului și autorităților de la Iași. Aceasta nu însemna totuși că cei doi erau mulțumiți de starea de fapt.

Cu toate insistențele și strădaniile diplomației și ale factorilor militari ai Antantei pentru a determina continuarea luptei românilor, armistițiul de la Focșani cu Puterile Centrale a fost în cele din urmă semnat la 9 decembrie 1917. Aliații s-au aflat însă față armistițiului precum în față unui fapt împlinit. Era limpede că România nu mai era în măsură să continue lupta datorită stării de izolare, generată de defecțiunea rusă. Regatul român era încercuit de către armatele Puterilor Centrale. Proiectul părăsirii teritoriului național de către armată, pentru a se replia în Rusia și a continua rezistență, nu s-a materializat din cauza dezordinii și anarhiei existente. Nu existau nici resursele materiale indispensabile susținerii trupelor române.

Atitudinea Franței în cadrul Antantei a fost oarecum diferită de a celorlalți aliați din cadrul Antantei, în sensul că autoritățile de la Paris pledau, în caz de nevoie, pentru retragerea armatei române în Rusia de sud, unde ea avea să lupte în continuare. În schimb, cercurile oficiale engleze socoteau acest lucru o eroare. În plus, dacă ministrul Franței la Iași, contele de Saint-Aulaire, primea instrucțiuni precise în sensul respingerii oricăror tratative de pace ori armistițiu, colegu-

lui său britanic, Sir George Barclay îi parveneau indicații evazive, ambiguë³¹, care îi permiteau să acționeze după cum considera de cuviință. Poziția Franței în ansamblul aliat a fost mai nuanțată.

În fond, Franța și aliații săi nu erau deloc încântați de încheierea armistițiului de la Focșani, privindu-l ca pe un pas către pacea separată. În fața semnării păcii separate se vor opune din răsputeri până în ultimul ceas. Pentru a salva oarecum aparențele, guvernul de la Iași a prezentat în mod oficial armistițiul ca având un caracter strict militar, lipsit de orice conotație politică, nemodificând cu nimic obiectivele de război și orientarea României alături de Antanta în politica externă. Executivul român a declarat că acest act pur militar a fost dictat de forța imprejurărilor total neprielnice.

După încheierea armistițiului de la Focșani, guvernul francez și-a multiplicat eforturile pe lângă cabinetul Brătianu pentru ca întreruperea ostilităților să nu conducă ulterior la o pace separată a cărei concretizare ar fi repugnat Aliaților. Ei ar fi pierdut concursul unui partener important. În plus, dacă Puterile Centrale ar fi izbutit să obțină pacea pe întregul front de est, și-ar fi deplasat un mare număr de trupe și de tehnică de luptă pe cel occidental, unde ar fi intensificat și ar fi accentuat presiunea militară.

Guvernul Brătianu se afla într-o situație deosebit de delicată, din moment ce își asumase responsabilitatea purtării războiului, încercând să obțină profituri maxime pentru țară și expunând-o la riscuri minime. Pe de altă parte, în cazul în care ar fi semnat pacea separată, tratatul din 4/17 august 1916 risca să rămână caduc întrucât el specifica angajamentul părților semnatare de a încheia pace numai de comun acord și simultan. Era și opinia șefului Legației franceze din Iași, Saint-Aulaire. În concepția sa, o pace parafată de către cabinetul care a purces la război ar avea un efect moral dezastroso. Din anumite puncte de vedere, guvernul respectiv era în primejdie să își piardă din respectabilitate și credibilitate, întrucât el s-a implicat în marea conflagrație cu obiective mărturisite expres, iar o pace separată ar fi căpătat aparențele unei renunțări, ale unui abandon. Cabinetul ar fi fost discreditat și descalificat în ochii Antantei dar și în cei ai propriei națiuni.

Totuși, cel puțin la modul declarativ, Franța și-a reînnoit simpatiile pentru România, Clemenceau transmițând ministrului României la Paris, Victor Antonescu, că nu se îndoia de bunele intenții ale cabinetului Brătianu.³³

Victor Antonescu a acționat pentru a conștientiza cabinetul francez asupra situației deosebit de dificile a României și pentru ca țara să să beneficieze în continuare de susținerea Franței. Prezentându-i ministrului de externe Pichon starea de lucruri din România, pledoaria s-a bucurat de succes. Pichon a declarat că Franța se simțea mai solidară ca niciodată cu România și Regele ei. În opinia guvernului republicii franceze, oricare ar fi tragicul situației, armata română trebuia să continue să lupte apărând teritoriul țării. Regele nu trebuia să rămână în nici un caz departe de guvern și de armată, chiar și în eventualitatea (doar ipotecă, ce e drept) retragerii în Rusia meridională care a fost din nou vehiculată. În caz contrar, germanii puteau proclama un alt Rege.³⁴ În acele circumstanțe de-a dreptul potrivnice, esențial pentru cercurile conducătoare de la Iași era să câștige

temp pentru a adopta măsurile menite să stopeze debandada care cuprinsese trupele ruse.³⁵

Îngrijorarea Antantei a crescut înspre sfârșitul anului 1917, ultimele evenimente din Rusia amenințând să facă din această țară aliată sau mai degrabă vasala Germaniei. În atare condiții, factorii de decizie din România credeau tot mai puțin în victoria Antantei, de aici rezultând ezitarea de a lua hotărâri care implicau un grad de risc mai ridicat. Diplomațiile Parisului și Londrei propuneau desfășurarea unei vaste activități de convingere a românilor că triumful final va fi de partea puterilor aliate și asociate. Urma să fie analizată și posibilitatea de a trimite trupe aliate în Rusia.³⁶ Bun cunoscător al realităților românești, Saint-Aulaire a propus o soluție de compromis la 25 decembrie 1917. În cazul în care România nu ar fi în măsură să continue rezistența armată și nici să organizeze evacuarea armatei, a guvernului și a curții regale, Antanta ar trebui să recunoască că aliatul său și-a onorat complet îndatoririle și că a îndeplinit cu loialitate toate angajamentele asumate.³⁷

Ion I. C. Brătianu și-a manifestat îngrijorarea în privința evoluției ulterioare a evenimentelor. În cazul în care acțiunea de restabilire a ordinii (prin intermediul măsurilor îndreptate împotriva trupelor ruse dădate la acte de agitație și brigandaj) ar fi sortită eșecului și ar antrena un război între ruși și români în mod concomitent cu un atac din partea trupelor germane, România nu ar mai fi capabilă de alte sacrificii utile Antantei. Era recomandabil ca aceasta din urmă să anunțe că Regatul român a întreprins tot ceea ce i-a stat în puțină pentru a-și îndeplini obligațiile de aliată. Expunerea sa la alte privațiuni și neajunsuri nu aducea nici un fel de avantaj nimănui, riscându-se chiar distrugerea armatei și dispariția statului. Conform opiniei lui Saint-Aulaire, președintele Consiliului de Miniștri al României înțelegea să obțină de la Aliați un consimțământ formal pentru o pace separată, fără a renunța la angajamentele acestora față de ea.³⁸ Saint-Aulaire a atras atenția lui Brătianu asupra necesității absolute de a evita tot ceea ce ar risca să consolideze aspirațiile tot mai puternice către încheierea păcii, sesizabile în țară. Un mijloc de a acționa împotriva respectivelor tendințe pacifiste constă în dispozițiile energice adoptate împotriva maximaliștilor.³⁹

Cu prilejul Conferinței interaliiate ținute la Paris între 29 noiembrie și 3 decembrie 1917, reprezentanții Antantei au adoptat un memorandum ajungând la concluzia că realizarea unui nucleu de rezistență în Rusia de sud reprezenta o necesitate. Alte puncte din memorandum vizau reorganizarea liniilor ferate, a aprovisionării armatei române, precum și propaganda aliată în Rusia meridională. Aliații erau entuziaști și optimiști în privința creării unei coaliții anti-bolșevice în jurul armatei române.⁴⁰

În principiu, executivul Brătianu era decis să lupte până la capăt alături de Aliați, această hotărâre având menirea de a forța armata română să se retragă în Rusia pentru a continua să combată. O atare operațiune însă ar fi delicată, căci în toată regiunea sudică a Rusiei existau doar drumuri terestre deseori impracticabile pe timp de iarnă. Mai mult, nu a fost constituit în acea regiune niciun depozit de rezerve. Armata română s-ar putea chiar intersecta cu trupe ruse anarhice și prădalnice, rezultând eventuale conflicte armate. Oricare ar fi decizia

adoptată ulterior de România, ea avea tot interesul să păstreze neafectată o armată solidă și numeroasă. În vederea garantării alimentării regulate a militarilor, Berthelot a propus crearea de stocuri de provizii în Basarabia. De asemenea, el a trimis la Kiev o misiune franceză care va intra în legătură cu autoritățile ucrainiene pentru a ameliora aprovizionarea frontului românesc.⁴¹ Aflat atât sub presiunea Aliaților, care îl îndemnau la o rezistență armată dusă la extrem, cât și sub cea a bolșevicilor și a Puterilor Centrale, Brătianu și-a prezentat concepția și strategia într-o convorbire cu Saint-Aulaire de la sfârșitul lui decembrie 1917. Brătianu a afirmat că în situația atât de critică a României, era esențial să câștige timp și să se abțină de la orice act care ar risca să fie interpretat de către inamic drept o provocare.⁴²

În eventualitatea în care pacea separată ar fi inevitabilă, puterile aliate s-ar afla în fața uneia din urmatoarele două posibilități: *pace separată legal încheiată de către Regele actual și de către un guvern numit de suveran sau pace încheiată de către un guvern instaurat de către germani*. Partizanii celei dintâi alternative susțineau că pacea separată legală trebuia făcută de comun acord cu Aliații, ei evitând astfel să lase câmp liber germanilor în România. În cea de-a doua evențualitate, guvernul și familia regală aveau să părăsească țara protestând împotriva stării de fapt. Saint-Aulaire a înclinat înspre varianta secundă întrucât în această manieră el presupunea că s-ar preveni efectul moral deplorabil pe care l-ar produce prima pace legală obținută de către Germania.⁴³ Prin urmare, al doilea tip de pace, fiind opera unor complici ai Puterilor Centrale, nu ar schimba aproape nimic în situația militară din Rusia, unde deja nu mai exista o armată organizată în stare de beligeranță. Saint-Aulaire și-a dezvoltat argumentația în favoarea continuării luptei (sau la nevoie, în favoarea încheierii păcii de către un cabinet instituit de către Puterile Centrale), subliniind că o pace care s-ar bucura de aprobarea și promulgarea Regelui României, ar plasa în afara cauzei aliate o armată română mai puternică ca niciodată și ar legitima într-un anumit fel starea de fapt de pe frontul oriental.⁴⁴ Dacă Regele Ferdinand și guvernul actual Ion I. C. Brătianu ar fi semnat pacea cu Puterile Centrale, statul român ar fi pierdut avantajele teritoriale consimțite anterior de către Quadrupla Alianță prin convenția politică din 4/17 august 1916. România ar fi încălcat clauza cu privire la obligația de a încheia pacea numai împreună și simultan. În atare circumstanțe Antanta putea renunța la angajamentele sale, considerându-se dezlegată deoarece România, prin ratificarea păcii separate ar fi determinat caducitatea tratatului semnat între ea și Aliații în vara anului precedent. Era vorba exact de ceea ce își propuneau Puterile Centrale, anume obținerea unei păci generale pe întregul front estic, pentru ca apoi să încheie socotelile și cu puterile occidentale și să își adjudece succesul final.

Interesant este însă că și după ce armistițiul a devenit un fapt împlinit, diplomația franceză — care de altfel s-a plasat mereu în avangarda diplomației Antantei —, prin vocea ministrului plenipotențiar Saint-Aulaire, continua să fie optimistă în legătură cu capacitatea și voința combativă a românilor. Sau cel puțin ea dorea să acredeze această idee, supralicitând desigur potențialul armatei române, a cărei aprovizionare din deficitară a devenit practic nulă după ce pu-

terea sovietică a trecut la interceptarea și blocarea oricărei livrări de armament, muniții și provizii. Avem de a face cu o eludare a realității premeditată sau involuntară, dat fiind faptul că țara se găsea înconjurată de inamici fățiși (Puterile Centrale) și prezumtivi (Rusia bolșevică) și în același timp izolată complet de aliați. În urma defecțiunii Rusiei, nici din punctul de vedere al numărului efectivelor în stare să se opună inamicului nu mai existau suficiente motive de optimism.

La începutul anului 1918 situația era neliniștită. De la o zi la alta descompunerea frontului rus putea face imposibilă menținerea frontului român. Președintele Consiliului de miniștri, Brătianu își dădea seama că în starea actuală a Basarabiei și a Ucrainei rezistența armatei române între Siret și Prut nu ar fi de durată și ar conduce la capitulare cu pierderea armamentului, detronarea regelui și constituirea unui nou guvern la București. Chiar dacă Regele și guvernul român ar putea pleca și evita captivitatea germană sau atentatul din partea bolșevicilor, pregătit deja de către Cristian Racovski, pacea generală va găsi România fără arme, în nonbeligeranță și pe germani la București. Aliații se vedea constrânsi să aleagă între orice soluție care ar fi asigurat existența — fie ea și precară — a statului până la pacea generală și între o exigență exagerată care ar putea conduce în mod fatal la dezastrul complet fără compensație pentru Aliați și fără vreo reparație pentru România. În acest sens, Brătianu solicita lui Victor Antonescu la Paris, lui Nicolae Mișu la Londra și lui Emil Lahovari la Roma să îl informeze în legătură cu punctele de vedere ale guvernelor pe lângă care erau acreditați respectivii miniștrii de legătie. În ipoteza fericită în care, contrar probabilităților, ar surveni o schimbare favorabilă, România nu va precupea nici un efort susceptibil de a fi eficace.⁴⁵

Discutând cu ministrul României la Paris despre posibilitatea ca armata română să continue rezistență, Georges Clemenceau a precizat că era just ca în acele momente curajul tuturor să servească scopului comun. În opinia sa existau și speranțe de ameliorare a situației din Rusia și ar fi deprimant ca România, în jurul căreia se efectua munca de refacere a moralului și a rezistenței ruse, să recurgă la defecțiune. Cabinetul francez îndemna la o rezistență „până la capăt și prin toate mijloacele“.⁴⁶

Antanta chiar a luat în calcul antrenarea României într-o rezistență dusă până la limita suportabilului și până la ultimele resurse. Agenții diplomatici ai Antantei au propus chiar ca guvernele lor să pretindă lui Brătianu demiterea tuturor miniștrilor din cabinetul său care nu susțineau cu deplină fermitate o politică de rezistență.⁴⁷ Totuși, din punctul nostru de vedere, această pretenție a Antantei îmbrăca forma unei ingerințe, a unei imixtiuni voalate în afacerile interne ale statului român. Era de datoria cercurilor diriguitoare ale României, a Regelui și a președintelui Consiliului de miniștri să decidă în chestiunile de asemenea natură.

Contele de Saint-Aulaire a sondat atitudinile unor membri marcanți ai guvernului Brătianu, precum Take Ionescu, vice-președinte al Consiliului de miniștri. Liderul Partidului Conservator Democrat a declarat categoric că pacea separată a României era iminentă dacă Antanta nu îi opunea *veto-ul* său. Antanta era doar să își prezinte formal și oficial poziția împotriva unei păci separate *legale* și să invite regele și cabinetul român să întreprindă totul pentru a se retrage în

Rusia cu concursul Aliaților. Această soluție încă părea realizabilă. Partizanii păcii separate, care exploatau tăcerea Antantei din acele clipe, ar fi nevoiți să renunțe la acțiunile lor, în caz contrar Take Ionescu amenințând el însuși cu retragerea de la guvernare, alături de adeptii săi. Apoi, vice-premierul a expus cu îngrijorare toate consecințele pe care o pace separată legală le-ar avea pentru puterile aliate: efectul moral dezastroz, luarea în stăpânire a României de către Germania pe termen lung, imposibilitatea de rezistență și reorganizare a armatei române. Saint-Aulaire era conștient la rândul său de necesitatea urgentă a *veto*-ului Aliaților față de pacea separată legală, solicitând în acest sens permisiunea de a-l rosti în numele executivului de la Paris.⁴⁸

Soluția extremă a „exodului“ regelui, guvernului și armatei în Rusia ar fi fost îmbrățișată de către autoritățile române doar dacă ar fi fost impusă de către Antanta drept condiție primordială a menținerii angajamentelor sale. Problema consimțământului puterilor aliate la pacea separată legală și cea a continuării rezistenței române erau strâns legate. Energia și eficiența respectivei rezistențe depindea de tonul cu care Aliații ar respinge orice pace încheiată de către rege și guvernul actual.⁴⁹

Cursul evenimentelor s-a precipitat. În 2 februarie 1918, șeful Statului Major, Constantin Prezan a primit din partea generalului Mackensen o notificare în conformitate cu care, din pricina ruperii relațiilor României cu sovieticii și ca urmare a plecării forțelor ruse de pe frontul român, menținerea convenției de armistițiu între statul român și Puterile Centrale a devenit imposibilă. Comandantul armatelor germano-austriece a reclamat trimiterea unor delegați în vederea negocierilor, în cadrul căror era nevoie să se țină seama de starea actuală a respectivului front. Germania viza să obțină o pace generală avantajoasă pe frontul de est să își concentreze toate forțele pentru repurtarea unei victorii decisive în Occident. Atitudinea germanilor a fost determinată de convingerea că Ucraina fie se va supune unei păci sub dominație austriacă, fie se va expune anarhiei de inspirație maximalistă. Președintele Consiliului de Miniștri de la Iași considera că în cele două ipoteze de mai sus, Nistrul și regiunea din vecinătate se vor transforma în front inamic.⁵⁰

Prins între presiuni dificil de îndurat din partea agresorului, din partea fostului aliat, devenit vrăjmaș și intransigență Aliaților occidentali, uneori frizând absurdul, guvernul Brătianu s-a văzut plasat în imposibilitatea de a-și continua activitatea. Mai mult, Rusia s-a transformat într-un inamic mai primejdios și mai imprevizibil decât Puterile Centrale, iar după ce Ucraina a semnat pacea, România avea în vecinătatea sa numai dușmani, izolare și încercuirea fiind desăvârșite. Executivul condus de către Ion I. C. Brătianu a fost aşadar constrâns să renunțe din 28 ianuarie/10 februarie 1918 în favoarea cabinetului condus de către generalul Alexandru Averescu, care era tentat să trateze pentru pace. În aceste circumstanțe cu totul nefaste, a fost exprimat punctul de vedere oficial al guvernelor aliate, conform căruia în eventualitatea unei păci separate românești, clauzele acceptate prin cele două convenții din 1916 vor deveni caduce. Cu toate acestea au existat unele voci avizate, precum cea a ministrului francez al armamentului, Albert Thomas care au susținut că dacă era vorba despre trădarea vre-

unui aliat, atunci români erau aceia care erau îndreptăți să se plângă, și nu puterile Antantei, care de la bun început nu au fost în măsură să își îndeplinească îndatoririle asumate prin tratat.⁵¹

De îndată ce Rada Ucraineană a încheiat pacea cu Puterile Centrale la începutul lui februarie 1918, Ucraina a încetat să mai reprezinte o zonă-tampon pentru statul român. Puterile Centrale erau pe punctul de a încercui complet România. În 10 februarie, trupele bolșevice au invadat teritoriul ucrainean și au ocupat Kievul. În cadrul Antantei s-au delimitat două atitudini distincte față de România în eventualitatea încheierii păcii separate de către aceasta. Pe de o parte s-au conțurat pozițiile lipsite de orice echivoc ale Franței și Italiei, cabinetele acestor țări dând instrucțiuni foarte categorice în direcția respingerii oricărora inițiative de pace. Pe de altă parte, avem de-a face cu atitudinea Angliei care nu era definită cu o fermitate identică cu a celorlalți parteneri din cadrul alianței. Dacă Saint-Aulaire și Carlo Fasciotti primeau directive ferme, în schimb ministrul britanic, George Barclay se plângea de echivocul și tonul evaziv al telegramelor primite de la Londra.⁵²

Întreaga acțiune diplomatică a guvernului Alexandru Averescu s-a desfășurat în jurul tratativelor cu Puterile Centrale, dar și a eforturilor diplomatice depuse pentru a nu rupe solidaritatea cu Alianță. Pentru a consolida poziția țării sale în alianță, premierul român solicita Parisului și Londrei: reînnoirea tratatului din 4/17 august 1916; obținerea recunoașterii tratatului respectiv și de către președintele american Woodrow Wilson; ajutor financiar; o ofensivă aliată cu scopul de a slăbi presiunea inamică asupra României. Averescu a primit promisiuni în legătură cu reînnoirea tratatului din 1916 și în privința ajutorului financiar.⁵³ Cu toate acestea, nu i s-a oferit un răspuns categoric cu privire la posibilitatea recunoașterii convențiilor politică și militară de către președintele S.U.A.

La jumătatea lunii februarie, generalul Alexandru Averescu a dat de înțeles miniștrilor aliați la Iași că România a fost copleșită de dificultăți ca urmare a izolării complete și a imposibilității de a primi un ajutor direct. El a mai menționat că opinia publică din România nu vedea altă ieșire decât pacea. Averescu era convins de misiunea cu totul aparte care incumba cabinetului său, anume salvarea existenței statului român, cu atât mai mult cu cât noi sacrificii din partea acestuia nu ar servi cauzei puterilor aliate. Premierul României a exprimat dorința de a nu accepta condiții umilitoare pentru țara. El a făcut apel la bunăvoiința și la simpatia guvernelor aliate, fără a solicita totuși, precum predecesorul său, păstrarea angajamentelor în ipoteza unei păci separate. Pentru a evita orice aparență de aderare la principiul tratativelor cu inamicul, miniștrii aliați nu au cerut nici o precizare în acest sens.⁵⁴ Ei socoteau că era absurd să pretindă României, în condițiile izolării și ale stării critice în care se găsea, să lupte până la ultimul om iar obligațiile asumate față de ea să fie eludate, neputind să i se ofere nici un ajutor, inclusiv în caz de retragere în Rusia. Diplomații Antantei estimau că, în eventualitatea în care germanii vor impune condiții draconice de pace, ei vor face, indirect, un important serviciu Antantei care va câștiga astfel răgazul necesar pentru adoptarea măsurilor în direcția refacerii rapide a aramei române.⁵⁵

Premierul român a fost în măsură să observe solicitudinea dovedită față de nevoiele țării de către ministrul de la Legația Franței, Saint-Aulaire. Conștient de

dificultățile întâmpinate, el nu avea voie să acționeze altfel decât fi sugerau instrucțiunile venite de la Quai d'Orsay. Totuși cuvintele sale de îmbărbătare au avut darul de a detensiona atmosfera și de a-l binedispune pe șeful cabinetului român.⁵⁶

La 1 martie 1918, președintele Consiliului de Miniștri al României s-a întersat pe lângă miniștri aliați dacă tatonarea și prelungirea negocierilor cu Puterile Centrale nu ar prejudicia într-o mai mică masură interesele României și ale Antantei. El a ținut să mai punteze că în cazul unei păci impuse prin forță împrejurărilor potrivnice, România se va considera mereu unită cu Antanta. Cabinetul Averescu dorea însă să afle dacă la congresul de pace, organizat cu prilejul încheierii ostilităților, va beneficia de sprijinul Aliaților pentru a obține revizuirea unci asemenea păci. Erau vizate în principal condițiile relative la Dobrogea⁵⁷, asupra căreia Puterile Centrale ridicau pretenții nedisimulate. Miniștrii Antantei au evocat necesitatea ca România să lupte până la capăt și în același timp să pregătească evacuarea armatei sau a unei părți din ea, precum și a familiei regale și a guvernului, ignorând toate dificultățile. Atunci Averescu a semnalat riscul și pericolul ca Aliații să își aibă aduersitatea populației românești din pricina intransigenței arătate sistematic și să provoace, indirect, apropierea acesteia de germani.⁵⁸

Prim-ministrul României a adus la cunoștința cabinetelor de la Paris, Roma și Washington că aflată sub șocul unui nou ultimatum german, România a fost obligată să intre în contact cu Puterile Centrale pentru a le cunoaște pretențiile. Mai mult, reprezentanții inamici au dat de înțeles că în cazul în care guvernul român nu va accepta condițiile preliminarii, clauzele finale ale păcii vor fi cu atât mai aspre, punând în discuție însăși problema dinastiei și existența statului român. La intențiile inamicului se adăugau condițiile deficitare în care se realiza aprovizionarea armatei, anarhia și atitudinea dușmanoasă a Rusiei. Toate aceste aspecte ar fi determinat curând un disastru pentru România dacă cercurile sale conducătoare ar fi decis reluarea ostilităților. Consecințele ar fi fost nefaste pentru întreaga Antantă, materialul de război și munițiile aflându-se, în cazul colapsului complet al României, la discreția absolută a Puterilor Centrale. România nu mai avea de așteptat în prezent decât un sprijin moral din partea aliaților săi, care să reprezinte bază unui ajutor efectiv pentru viitor: „[...] Eforturile noastre vor fi constant îndreptate în sensul concilierii acestei situații cu interesele reale ale aliaților noștri.“⁵⁹

Sub influența ultimatumului și a presiunilor insisteante venite din partea Puterilor Centrale, cabinetul Averescu vedea orice tendință de a rezista ca inutilă și fatală. Finalmente, a luat decizia negocierilor în baza pretențiilor exprimate de către inamic. Una dintre condițiile preliminare sine-qua-non puse de către Puterile Centrale ca punct de pornire pentru tratative a fost cedarea Dobrogei. În aceste împrejurări, la 20 februarie/5 martie 1918, s-a parafat la Focșani prelungirea armistițiului cu Puterile Centrale cu încă 14 zile, iar la Buftea au fost semnate preliminarii de pace.⁶⁰

Alături de ministrul plenipotențiar la Iași, Saint-Aulaire, și-a temperat poziția intransigență față de România comandantul misiunii militare franceze, generalul Berthelot, care era de părere că a sosit momentul ca Antanta să devină mai înțe-

legătoare, ținând seama de dificultatea în care se afla Regatul român. Cabinetului de la Iași trebuia să i se lase libertatea să decidă el însuși asupra liniei sale de conduită. În cazul semnării păcii, considera Berthelot, Aliații erau datori să pregătească o declarație comună prin care să își asume angajamentul de a revizui un tratat de pace impus în mod brutal și care nici măcar nu putea fi negociat. De asemenea, alte personalități militare franceze au adoptat o atitudine similară. Șeful Statului Major al armatei franceze Ferdinand Foch a împărtășit aceeași opiniune, afirmând că România a intrat în război la insistențele aliate. În virtutea intereselor Antantei, era cu totul contraproductiv să i se solicite României un efort pe care nu era în măsură să îl depună. Se impunea ca Aliații să își manifeste în continuare sprijinul moral pentru România. Franța urma să ajungă la un *modus vivendi* cu celelalte guverne aliate, necesar pentru publicarea declarației respective.⁶¹

Preliminariile de pace de la Buftea nu au fost privite favorabil de către guvernele Antantei. Reacția Parisului care până atunci dăduse instrucțiuni categorice lui Saint-Aulaire în sensul respingerii oricăror tratative de pace a fost semnalată de către șeful Legației române, Victor Antonescu. Acesta a relatat că atât la Clemenceau, cât și la Stephen Pichon a sesizat nemulțumire, dar nu și ostilitate. Cei doi oameni de stat francezi au căzut de acord că întreruperea colaborării pe plan militar nu trebuia să antreneze cu sine abandonarea legăturilor economico-financiare, culturale și intelectuale ale Franței și ale celorlalți aliați cu România.

De la Roma, ministrul României în Italia, Alexandru Lahovari a primit asigurări din partea ministrului italian de externe că țara sa compătimea România și deplângerea imposibilitatea Aliaților de a-i veni în ajutor. Charles Vopicka, ministrul S.U.A. în România, a prezentat încă din 25 februarie/10 martie 1918 o declarație în numele guvernului de la Washington, în care se specificau următoarele: 1) în orice tratat de pace la care S. U. A. vor fi parte, integritatea politică și teritorială a României vor fi garantate; 2) poporul român va avea deplină putere de decizie asupra guvernului său; 3) guvernul S. U. A. împreună cu guvernele statelor cobeligerante vor avea în vedere furnizarea mijloacelor necesare pentru susținerea guvernului și armatei române în interiorul sau în afara granițelor naționale ale României; 4) măsurile și acțiunile Puterilor Centrale sau ale aliaților acestora în teritoriul invadat al României vor fi considerate drept nule și neavenite, dacă vor afecta nefavorabil autoritatea României și a aliaților ei; 5) S.U.A. sunt hotărâte să continue cu toate resursele lor lupta împotriva Puterilor Centrale. De fapt, în timp ce Germania și Austro-Ungaria căutau în acel moment să impună ideea că în estul Europei războiul se încheiase definitiv, Aliații se gândeau că problemele răsăritene, în general, și situația României, în particular, vor suporta o reglementare la finele conflagrației.⁶² De asemenea, președintele american Woodrow Wilson a trimis gândurile sale Regelui Ferdinand: „Poporul S.U.A. a urmărit animat de sentimentele celei mai calde simpatii și admirării lupta curajoasă a Majestății Voastre și a poporului român pentru salvagardarea integrității naționale și libertății României în fața dominației militarismului german. Guvernul S.U.A. este hotărât să continue să ajute România în această luptă; în același timp, doresc să asigur pe Majestatea Voastră că S.U.A. vor sprijini România după război cu toată puterea și în toate negocierile finale de pace.”⁶³

Telegrama circulară din 9 martie 1918 a ministrului de externe Stephen Pichon către ambasadorii și miniștrii francezi de la Londra, Washington, Roma și Le Havre a consemnat și totodată a confirmat starea de lucruri existentă în România: „[...] Dușmanii noștri au impus acum României o pace de cuceriri teritoriale și de aservire economică [...] În pofida curajului manifestat până acum de către armata română, în ciuda sfaturilor în favoarea rezistenței, date până în ultima clipă de către Aliați d-lui Brătianu și succesorului său, din nefericire România este încercuită de inamici, izolată prin ostilitatea maximaliștilor [...] Este important să protestăm energetic împotriva acestui nou abuz de forță și să proclamăm o dată în plus voința noastră de a reclama, cu prilejul păcii generale, revizuirea clauzelor acestui tratat.“⁶⁴

În concluzie, poziția cercurilor diplomatice și militare ale statelor Antantei față de România în perioada studiată a oscilat. Se observă diferențe între Franța și Italia pe de o parte și Marea Britanie pe de altă parte. În general însă tendințele împotriva unei păci separate semnate de către România au fost evidente, chiar dacă sesizăm unele particularisme. Bunăoară, în ce privește Franța, observăm deosebiri de atitudine între ministrul francez la București și guvernul de la Paris și chiar în interiorul cabinetului francez. De fapt, poziția oficială a Antantei în general și a Franței în special trebuia să se mențină în limitele impuse de convenția politică din 4/17 august 1916, care stipula că părțile semnatare puteau încheia pace numai de comun acord și în același timp. Totuși, înfrângerea finală a Puterilor Centrale în războiul mondial, reintrarea armatei române în conflagrație la 10 noiembrie 1918, astfel încât România a făcut parte din tabăra învingătoare și nesancționarea tratatului de pace de către Rege au făcut ca el să rămână în cele din urmă literă moartă.

NOTE

¹ G. Cipăianu, *La răscruce (Toamna anului 1917 — primăvara lui 1918). Marea Britanie și încheierea de către România a unei păci separate*, Oradea, Editura Cogito, 1993, p. 55, p. 58.

² *Ibidem*, p. 60.

³ General Henri Berthelot and Romania. *Mémoires et correspondance 1916-1919*, Edited by Glenn E. Torrey, Columbia University Press, New York, 1987, p. 93, apud G. Cipăianu, *op. cit.*, pp. 264- 265.

⁴ Jean-Noël Grandhomme, Michel Roucaud, Thierry Sarmant, *La Roumanie dans la Grande Guerre et l'Effondrement de l'Armée russe*, Paris, L' Harmattan, 2000, pp. 264-265.

⁵ Archives du Ministère des Affaires Etrangères Français (A. M. A. E. F., în continuare), Série Guerre, Sous-Série, Roumanie, D. 348, f. 1.

⁶ *Ibidem*, f. 7.

⁷ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, București, Editura Scripta, 1993, Ediție și introducere de Stelian Neagoe, vol. II, p. 240.

⁸ A. M. A. E. F., Guerre, Roumanie, D. 348, f. 55.

⁹ *Ibidem*, f. 99.

¹⁰ Conte de Saint-Aulaire, *Confesările unui bătrân diplomat*, Traducere din franceză de Ileana Sturdza, București, Editura Humanitas, 2003, p. 167.

¹¹ A. M. A. E. F., Guerre, Roumanie, D. 348, f. 114.

¹² *Ibidem*, f. 132.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe al României (A.M.A.E., în continuare), Fond Paris, vol. 36, f. 9; General Henri Berthelot and Romania..., pp. 115-116; J.-N. Grandhomme, *op. cit.* . p. 320

¹⁵ A. M. A. E. , Fond Paris, vol. 36, f. 4.

- ¹⁶ P. Oprescu, „Întreruperea operațiilor militare pe frontul românesc (noiembrie 1917 — martie 1918) și relațiile României cu Alianții“, în *Studii și materiale de istorie modernă*, vol. VI, București, 1979, p. 161.
- ¹⁷ A. M. A. E., Fond Paris, vol. 36, f. 10.
- ¹⁸ *Ibidem*.
- ¹⁹ P. Oprescu, *op. cit.*, p. 161.
- ²⁰ A. M. A. E., Fond Paris, vol. 36, f. 5.
- ²¹ *Ibidem*, f. 14, A. M. A. E. F., Guerre, Roumanie, D. 356, f. 37.
- ²² A. M. A. E., Fond Paris, vol. 36, f. 15.
- ²³ A. M. A. E. F., Guerre, Roumanie, D. 356, f. 45.
- ²⁴ *Ibidem*, f. 50.
- ²⁵ *Ibidem*, f. 53, f. 61.
- ²⁶ *Ibidem*, f. 68; D. 348, f. 148; Raymond Poincaré, *Au service de la France*, Paris, Librairie Plon, 1928, vol. V, p. 383.
- ²⁷ A. M. A. E. F., Guerre, Roumanie, D. 356, f. 75; *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român*, Ediție de documente, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, vol. II, pp. 1017-1018.
- ²⁸ Ion Agricoroaei, „Poziția Marilor Puteri față de România 1914-1918“, în *România în istoria universală*, Universitatea A. I. Cuza, Iași, 1986, p. 470.
- ²⁹ Service Historique de l'Armée de Terre (S. H. A. T., în continuare), Série Conseil Supérieur de Guerre, Carton 4N 40 telegramme nr. 66-67, din 4 decembrie 1917, ale lui Victor Antonescu către președintele Consiliului de miniștri, Brătianu, la Iași.
- ³⁰ Pamfil Șeicaru, *România în Marele Război*, Editura Eminescu, București, 1994, p. 339.
- ³¹ Vezi și G. Cipăianu, *op. cit.*
- ³² A. M. A. E. F., Guerre, Roumanie, D. 357, f. 6.
- ³³ A. M. A. E., Fond Paris, vol. 36, f. 52.
- ³⁴ *Ibidem*, f. 76.
- ³⁵ A. M. A. E. F., Guerre, Roumanie, D. 348, f. 182.
- ³⁶ *Ibidem*, D. 357, f. 119.
- ³⁷ *Ibidem*, f. 137-138.
- ³⁸ *Ibidem*, f. 142-143.
- ³⁹ *Ibidem*, f. 146.
- ⁴⁰ Glenn E. Torrey, *Romania and World War I*, The Center for Romanian Studies, Iași, Oxford, Portland, 1999, p. 208.
- ⁴¹ S. H. A. T., Conseil Supérieur de Guerre, Carton 4N 40, Analiza raportului nr. 24, din 30 noiembrie 1917 al generalului Berthelot, realizată la 27 decembrie 1917.
- ⁴² *Ibidem*, telegrama nr. 849, din 30 decembrie 1917, semnată Saint-Aulaire, trimisă la Ministerul Afacerilor Externe și la Comitetul de război; A. M. A. E. F., Guerre, Roumanie, D. 348, f. 182, f. 184.
- ⁴³ A. M. A. E. F., Guerre, Roumanie, D. 348, f. 193.
- ⁴⁴ *Ibidem*, f. 195.
- ⁴⁵ A. M. A. E., Fond Paris, vol. 36, f. 106-107.
- ⁴⁶ *Ibidem*, f. 110.
- ⁴⁷ *Ibidem*, f. 18.
- ⁴⁸ Contele de Saint-Aulaire, *op. cit.*, pp. 208-209, A. M. A. E. F., Guerre, Roumanie, D. 349, f. 31-34.
- ⁴⁹ A. M. A. E. F., Guerre, Roumanie, D. 349, f. 26.
- ⁵⁰ A. M. A. E., Paris, vol. 37, telegrama trimisă de la Iași în 31 ianuarie 1918, semnată Brătianu; A. M. A. E. F., Guerre, Roumanie, D. 358, f. 306.
- ⁵¹ G. Cipăianu, *op. cit.*, p. 82.
- ⁵² *Ibidem*, p. 78, p. 93.
- ⁵³ Vezi P. Oprescu, *op. cit.*
- ⁵⁴ A. M. A. E. F., Série Paix, Sous-Série Roumanie, D. 333, f. 17-18.
- ⁵⁵ *Ibidem*, f. 28.
- ⁵⁶ A. Averescu, *Notițe zilnice din războiu (1916-1918)*, Editura Cultura Națională, București, 1935, p. 296.
- ⁵⁷ A. M. A. E. F., Paix, Roumanie, D. 333, f. 95.
- ⁵⁸ *Ibidem*, f. 96.
- ⁵⁹ A. M. A. E., Fond Paris, vol. 38, telegramme nr. 17-19, din 2 martie 1918, semnată General Averescu.
- ⁶⁰ S. H. A. T., Conseil Supérieur de Guerre, Carton 4N 40, telegramă identică a miniștrilor aliați la Iași, nr. 354, din 4 martie 1918; Paul Oprescu, *op. cit.*, p. 177.
- ⁶¹ *Ibidem*, telegrama nr. 3824, din 4 martie 1918, a Șefului Statului Major al Armatei franceze către ministru afacerilor externe, semnată Foch, A. M. A. E. F., Paix, Roumanie, D. 333, f. 138.
- ⁶² P. Oprescu, *op. cit.*, pp. 176-178.
- ⁶³ Arhivele Naționale ale României, Fond Ferdinand, D. 26, vol. II, f. 1.
- ⁶⁴ A. M. A. E. F., Paix, Roumanie, D. 333, f. 152-153.